

DE

NEDERDUITSCH E TAAL

IN ZUID-AFRIKA HERSTELD.

EERSTE HOOFDSTUK.

A. HET NEDERDUITSCH E ABÉ.

Wat letters zijn.

1. Letters, de eenvoudigste bestanddeelen van woorden, worden ook schriftteekenen en klankteekenen genoemd. Zij zijn schriftteekenen, in zoo verre elke letter hare eigene gedaante heeft; klankteekenen, in zoo verre elk teeken ons den klank herinnert, dien wij in de uitspraak daarmede te verbinden hebben.

De klanken ouder dan derzelver teekenen.

2. Dat de klanken van elke taal ouder zijn dan derzelver teekenen, ligt in den aard der zaak; want men had reeds lang gesproken, eer men de nuttigheid inzag van zijne woorden voor het oog af te beelden.

Het letterschrift.

3. De gedaante der letters is niet willekeurig, maar heeft meestal haren grond in de klanken die zij voorstellen. Dit is door taalgeleerden in bijzonderheden aangewezen, maar zoodanig betoog maakt geen noodzakelijk gedeelte van de spraakkunst uit. Deze bereikt haar doel, dat is, zij leert ons *wel spreken*, wanneer zij ons met de gebruikelijke schriftteekenen, en met de klanken, die wij, naar de beste uitspraak, daarmede verbinden moeten, bekend maakt.

Het abé.

4. De letters in zekere aangenomen volgorde geplaatst, maken gezamentlijk het zoogenaamde abé uit, welke be-

naming blijkbaar uit de twee eerste letters der reeks ontleend is.

Vershil hierover.

5. Het Nederduitsche abé wordt niet door allen eens opgegeven. Het doelmatigste zal wel zijn, alle letters daarin op te nemen, waarvan we ons in het schrijven bedienen. Wij stellen het dus als volgt:

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R
S T U V W X IJ (Y) Z.

De teekens zijn zeven en twintig, waarvan twee, namelijk *y* en *y* een' gemeenschappelijken naam hebben.

Waarin het bestaat.

6. Aan sommige der opgegeven letters wordt haar bestaan als zoodanig betwist, en aan andere eene plaats in ons abé ontzegd. Zoo lang men zich daarvan blijft bedienen, is het eerste ongerijmd, en het tweede onbillyk. Dit zullen wij in bijzonderheden aantoonen.

Over de C.

7. De *c* wordt door velen als een vreemdeling uit ons abé verwezen, en ten hoogste in vereeniging met de *h*, die zelve *naauwelijks* als eene letter erkend wordt; voor Hollandsch aangezien. Siegenbeeks woordenlijst nogtans geeft niet minder dan vier en dertig woorden op, die met *c* beginnen; en waar blijven dan nog die waarin *c* niet de eerste letter is, als *oceaan*, *officier*, enz.? Dat die woorden van vreemden oorsprong zijn betwisten wij niet, maar indien wij ze niet missen kunnen, (en dat kunnen we zeker niet,) laten wij er dan de letter bij nemen, die wij noodig hebben om ze te spellen.

Over de H als letter.

8. De *h*, zegt men, is niet meer dan uitblazing van den adem, en op grond daarvan ontkent men haar bestaan als letter. Eilieve! wat zijn dan de andere letters anders dan uitblazingen, op verschillende manier door de spraakorganen gewijzigd? Is die uitblazing hoorbaar? Is er een onderscheid tusschen *aan* en *haan*, *oud* en *houd*? Hebben we ook een teeken voor die *hoorbare uitblazing*, voor dien klank? O ja.—Wel nu, laten wij dan dat klankteeken, gelijk de andere, *letter* noemen.

Over de J.

9. J, zegt men, is anders niet dan *i*, eenigzins van gedaante veranderd; en het bewijs is, dat onze voorouders deze twee schriftteekenen met elkander verwisselden, en zoowel *iaer* en *Ionathan* schreven, als *jaer* en *Jonathan*. De goede menschen merkten niet op dat zij een en hetzelfde teeken in tweederlei hoedanigheid bezigden, als klinker en als medeklinker. Dit tweederlei gebruik, hetzij duidelijk ingezien of duister gevoeld, moest natuurlijk aanleiding geven om op de kortste wijs in het gebrek te voorzien. Dat de ouden beide schriftteekenen door elkander gebruikten, daaruit kan niet blijken dat de twee letters in aard en wezen dezelfde zijn; daaruit blijkt alleen dat zij het onderscheid niet opmerkten. Het bestaan van tweederlei teeken is zelden, misschien nooit eene toevalligheid. Dat *j* of *i* (want de gedaante maakt het wezen van de letter niet uit) niet altijd klinker is, blijkt onder anderen daaruit dat zij met *g* verwisseld werd, in *jonnen* voor *gunnen* b. v. en *nog* wordt in het gemeenzame *jij* voor *gij*. Is er dan tusschen *i* en *g* ook geen onderscheid? Erkennen wij dat onze voorouders gedwaald hebben, door twee verschillende dingen voor één aan te zien. Het gebruik heeft hier uitspraak gedaan, door *j* naar de medeklinkers en *i* naar de klinkers te verwijzen.

Over de Q.

10. Deze letter is in alle Nederduitsche woorden door *kw* vervangen. In Romeinsche namen, b. v. *Tarquinius*, en in Latijnsche woorden, die niet voor vertaling vatbaar zijn, als *quaestor*, kunnen wij haar niet missen. Laat zij hare plaats in de rij der letters behouden, al hebben wij haar niet dikwijls noodig.

Over U en V.

11. Dezen staan tot elkaar gelijk *i* en *j*, en werden oulings met elkander verwisseld. Thans verschillen zij als klinker en medeklinker, en worden te regt als afzonderlijke letters erkend.

Over de W.

12. W is alleen voor het oog eene dubbele *v*. Thans heet zij *wé*, welke benaming, daar het wezen eener letter niet enkel in de gedaante bestaat, zeker verkieslijk is

boven die van *dubbele uve*, dat zoo veel beteekende als dubbele *v*; want het is nog niet lang geleden dat men de *v uve* of *euve* noemde.

Over de X.

13. Dit schriftteeken heeft hetzelfde regt op eene plaats in ons *abé* als *q*. *Xerxes*, *Xanthus*, *Ximenes*, *Xaverius* enz. zijn namen waarin men de *x* niet ontberen kan.

Over de IJ en Y.

14. Deze schriftteeken verschillen in zoo vele opzigten van elkander, dat zij bijna niets anders gemeen hebben dan den naam. De *ij* is, wat den oorsprong betreft, niet anders dan *ii*, waarbij men de tweede *i* onderuit haalde, gelijk men nog met de tweede *s* van *sf* doet. Op grond hiervan wordt haar bestaan als letter in twijfel getrokken; maar ten onregte, daar zij niet slechts in gedaante, maar ook in klank, van eene verdubbelde *i* verschilt, zoo als wij, in de behandeling der uitspraak, breeder zullen aantonen.

De *y* is de Grieksche *upsilon*, zoo als zij ook bij de Duitschers genoemd wordt, en de *i Grec* der Franschen. Wij dulden haar als vreemdeling onder de letters op denzelfden voet als *q* en *x*. Met haar schrijven wij *Cyrus*, *Lycurgus*, *Pythia*, enz.

Besluit uit het voorgaande.

15. Wij meenen aangetoond te hebben, dat al de letters, die men, als vreemdelingen, wel eens wat scheef aangezien, en in menige spraakkunst, als rekruten bij eene exercitie, buiten het gelid gesteld heeft, ons in het schrijven te pas komen, en daarom aanspraak hebben op eene meer liberale behandeling dan haar veelal te beurt valt.

B. NADERE BESCHOUWING DER LETTERS.

Onderscheid tusschen klinkers en medeklinkers.

16. De letters worden naar hare verrigting in klinkers en medeklinkers verdeeld; waaruit men ziet dat het *klinken* aan beide gemeen is. Het voorgevoegde *mede* onderscheidt de benaming der tweede soort letters van die der

eerste, en duidt aan dat een klinker, ook zonder hulp van andere letters, een duidelijk verneembaren klank heeft, terwijl een medeklinker alleen met een' klinker verbonden duidelijk gehoord wordt.

Klinkers niet gewigtiger dan medeklinkers.

17. Men zou dwalen indien men uit deze benamingen wilde afleiden dat klinkers gewigtiger zijn, als bestanddeelen van een woord, dan medeklinkers. Wat het meeste geraas maakt is niet juist het belangrijkste. Als klanken maken de klinkers onze spraak hoorbaar, en dat is geen geringe dienst; maar hunne beteekenis ontleenen zij van den medeklinker die hen vergezelt. Het kleinste kind zegt *a*; maar dat is wel een galm, maar nog geene spraak; zoodra het nu eene *p* of eene *m* voorop leert zetten en *pa*, *ma* zegt, dan krijgt zijne *a* eene beteekenis, die van den medeklinker ontleend wordt.

De beteekenis der woorden in de medeklinkers gelegen.

18. Wanneer men hier bijvoegt, hetgeen in ons hoofdstuk over afleiding blijken zal, dat de beteekenis der woorden, gelijk in dit eenvoudige voorbeeld van *pa* en *ma*, voornamelijk in de medeklinkers te zoeken is, dan zal men zich niet verwonderen, dat sommige taalgeleerden dezen hoofdklanken, de klinkers daarentegen hulpsklanken genoemd hebben.

Klinkers.

19. Wij hebben in ons abé zeven klinkers, *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ij* en *y*. *Buiten* ons abé hebben wij er meer, te weten twee- en drieklanken, maar dezen worden door zamen-gestelde teekenen afgebeeld, en kunnen daarom onder de letters, als *eenvoudigste bestanddeelen van een woord*, geene plaats hebben.

Tweeklanken.

20. Een tweeklank is een klank die door de vereeniging van twee verschillende schriftteekenen wordt afgebeeld. De benaming is niet van de gelukkigste, want *ei* en *oe* worden even eens door eene enkele uitstooting van den adem gevormd als *o* en *u*. Deze enkelheid van uitstooting is zoo wezentlijk in de zoogenaamde tweeklanken,¹ dat zij niet meer als zoodanig erkend worden wanneer men beide klinkers afzonderlijk hoort: dit blijkt onder anderen uit *Goël*, *Sinaï*, *Abigaël*. Spreek *oë*, *oü*, *eï* zoo

vlug uit als *gij wilt*, er zal nooit *oe*, *ou*, *ei* uit ontstaan. Het dubbele, de *tweeheid*, om het eens zoo te noemen, is niet in den klank maar in de letter gelegen. Misschien zou de benaming *tweeklinker* beter geweest zijn, maar ik zal de eerste niet zijn om dien naam in te voeren. Waar zou het ook met de taal heen, indien men alle dingen verdoopte, die namen dragen met hunnen aard strijdig?

¹ De eenigste tweeklanken die deze benaming, bij eene oppervlakkige beschouwing, schijnen te wettigen, zijn *aai* en *ooi*, *au* en *eeu*. In *aai* en *ooi* is werkelijk overgang van *a* en *o* tot *i*, en de mond gaat in het uitspreken van eene grootere tot eene kleinere opening over; echter zijn de klanken niet gescheiden, maar worden door éene uitstooting van den adem voortgebracht, gelijk twee noten in de muziek door een boogje verbonden. Hetgeen men achter *a* en *ee* in *au* en *eeu*, ook in eenen adem hoort, is geen *u*-klank, maar die van den medeklinker *w*, die er op volgt.

Nadere aanwijzing daarvan.

21. De eerste klinker in eenen tweeklank kan ook verdubbeld zijn, zonder dat de tweeklank daardoor van aard verandert, en drieklank wordt. Wanneer wij dit in het oog houden, zullen wij bevinden dat wij tien tweeklanken hebben, te weten:

<i>aai</i> , in kraai,	<i>ie</i> , in vriend,
<i>au</i> , } in dauw,	<i>ooi</i> , in mooi,
<i>aau</i> , } in laauw,	<i>oe</i> , in bloed,
<i>eeu</i> , in leeuw,	<i>ou</i> , in stout,
<i>ei</i> , in klei,	<i>ui</i> , in fluit.
<i>eu</i> , in breuk,	

Daar de opgenoemde tweeklanken, blijkens de bijgevoegde voorbeelden, zoowel in teeken als in klank verschillen, geloof ik niet dat men ze tot een kleiner getal brengen kan, zonder den misslag te begaan, van van-een te scheiden hetgeen bij elkander behoort.

Over au en aau.

22. Wil men tusschen *au* en *aau* verschil maken, dan moet men het laatste *uitbaauwen*, en dat is in de beschaafde spraak niet gebruikelijk. De verdubbeling der *a* bestaat hier alleen voor het oog. Of die verdubbeling al dan niet behoorde plaats te hebben, is een onderzoek dat op zijnen tijd, bij de behandeling der spelling, zou kunnen voorkomen.

Over eu en eeuw.

23. Dat *eu* en *eeuw*, niet in lengte alleen, maar ook in klank verschillen, hiervan kan men zich ligtelijk over-

tuigen. Rek de uitspraak van *beu* zoo lang als uw adem toelaat, er zal nooit *beeuw* uit ontstaan.

Drieklanken.

24. Een drieklank is een klank door de vereeniging van drie verschillende schriftteekens voorgesteld. Enkeldheid van uitstooting is zoowel eigenschap van drieklanken als van tweeklanken, waarom dan ook de naam van *drieklinkers* misschien gepaster zou zijn.

Nadere aanwijzing daarvan.

25. De drieklanken zijn *ieu*, in *nieuw*, en *oei*, in *foei*. Wat de vorming dezer klanken betreft, daarop is toepasselijk hetgeen in de aanteekening op de tweeklanken gezegd is.

Zamengestelde Medeklinkers.

26. Zamengestelde medeklinkers zijn vereenigingen van twee medeklinkers, die als deelen van zoodanige zamenstelling anders klinken, dan wanneer zij afzonderlijk voorkomen.

Zij zijn *ch*, *ng*, *nk*, *th* en *ph*. De drie eerste zijn reeds vroeg door taalkundigen als zamengestelde klankteekens erkend; en de *ch* heeft bij sommigen zelfs eene plaats in het *abé* gekregen. De twee laatste heeft men niet voor vol aangezien. Wij merken op dat *th*, behalve in eigenamen, als *Thomas*, *Theodora*, enz. ook in *thans* en *thee* voorkomt. Zegt men *thans* is zamentrekking voor *te hands*, wat bewijst dat? en zoo het al wat beweest, dan is *thee* nog geene zamentrekking van *te hee*. Indien men geene *ph* wil erkennen, dan moet men *Theophilus*, *Stephanus* enz. met *f* spellen, eene spelling waarover geleerden het niet eens zijn. De voorzigtigheid gebiedt geene schriftteekens te bannen, zonder zeker te zijn, dat wij ze niet noodig hebben.

Volledige Klanklijst.

27. Wanneer wij nu al onze letters, enkele zoowel als zamengestelde, aan onze taal eigene, zoowel als uit andere talen ontleende, monsteren; en daarbij in zoo verre de volgorde van het *abé* bewaren, dat ieder zamengesteld klankteeken achter het eerste gedeelte van deszelfs zamenstelling wordt ingeschoven; dan verkrijgen wij de onderstaande volledige klanklijst.

a, aai, au (aa), b, c, ch, d, e, eeu, ei, eu, f, g, h, i, ie, ieu, j, k, l, m, n, ng, nk, o, oe, oei, ooi, ou, p, ph, q, r, s, t, th, u, ui, v, w, x, ij, y, z.

Van deze vier en veertig letters zijn negentien klinkers en de overige medeklinkers.

Niet alle klankteekenen in het abé op te nemen.

28. Indien men al de letters van deze volledige klanklijst aan het *abé* wilde opdringen, zou men eene dwaasheid doen; hetzelfde behoort als eerste overzigt, slechts onze gebruikelijke schriftteekenen, de eenvoudigste bestanddeelen van woorden, te bevatten. Maar uit deze eenvoudige worden ook zamengestelde of gemengde bestanddeelen van woorden gevormd, welke als klankteekenen wel degelijk onderscheiden zijn van de enkele letters, door wier vereeniging zij voor het oog worden afgebeeld. Eene monsterring van den voorraad der middelen, waarvan de verscheidenheid der uitspraak afhangt, kan niet onbelangrijk zijn.

Stellen wij ze nog eens in het gelid, de geraasmakende klinkers, als muzikanten, voorop, en daarna de stille maar des te meer uitwerkende medeklinkers:

A, aai, au, (aa); E, eeu, ei, eu; I, ie, ieu; O, oe, oei, ooi, ou; U, ui, IJ, Y.

B, C, ch, D, F, G, H, J, K, L, M, N, ng, nk, P, ph, Q, R, S, T, th, V, W, X, Z.

Nadere beschouwing van de namen der medeklinkers.

29. Alleen voor de enkele medeklinkers hebben wij namen: de zamenstellingen worden naar beide bestanddeelen genoemd.

De namen der medeklinkers dienen niet alleen om ze te onderscheiden, maar tevens om hunne uitspraak kennelijk te maken. Dat die namen niet zonder behulp van eenen klinker kunnen uitgesproken worden, ligt in den aard der zaak. Opmerkelijk is het dat men daartoe de *e*, den minst duidelijken klinker gebruikt heeft, als wilde men de klankeloosheid van een' op zich zelve staanden medeklinker aanduiden. De eenigste uitzonderingen zijn de namen *ha*, *ka* en *ku*. Ondoelmatig is het dus, dat wij deze naauwelijks hoorbare *e* lang uitspreken en *bé*, *dé*, *té* zeggen in stede van *be*, *de*, *te*. De namen der letters behoeven wel in het spraakgebruik

niet veranderd te worden, maar dat de verkorte benamingen *be*, *ce*, *de*, enz. beter geschikt zijn om kinderen te leeren lezen, is reeds lang opgemerkt, en wordt door de ondervinding gestaafd. Tot dat einde wordt het ook dienstig bevonden de namen *ef*, *el*, *em*, *en*, *er*, *es*, *ix*, te veranderen in *fe*, *le*, *me*, *ne*, *re*, *se*, *xe*.

Bilderdijk geeft in zijne spraakleer (blz. 55) eene reden voor de benamingen der letters waarin de korte vokaalklank voorop komt, welke veel waar-schijnlijkheid heeft. "Wij noemen *ze*, zegt hij. *effe*, *elle*, *emme*, *enne*, *erre*, *es/e*, en *ixe*. Het is, zichtbaar, omdat terwijl bij onze overoude Voorvaders de overige letters alleenlijk een sylbe beginnen konden, deze die sylbe ook eindigen konden. Men schreef en sprak oudtijds: *geef*, *wel*, *stom*, *kan*, *war*, *kas*, en *flux*; maar men sloot geen sylbe in *c*, in *d*, in *g*, in *k*, in *v*, in *w*, noch in *z*" En dit onderscheid, beweert hij, werd door de dubbele benamingen *effe*, *elle*, enz. aangeduid.

Verdeeling der Medeklinkers.

30. Het is van ouds gebruikelijk om de medeklinkers in zekere klassen te verdeelen, naar de verschillende spraakwerktnuigen, die tot derzelver uitspraak het meest bijdragen. Dit geschiedt niet zoo zeer met oogmerk om de juiste uitspraak dier letters te doen kennen, als wel omdat het altijd een groot gemak is, gelijksoortige dingen onder eene gemeenschappelijke benaming te begripen.

31. Naar deze wijze van verdeeling, vallen de medeklinkers in vier hoofdklassen, en vijf losse letters, dat is die tot geene dier klassen kunnen gebragt worden.

Lipletters: *b*, *p*, *f*, *v*, *w*, *m*.

Tongletters: *d*, *t*, *l*, *n*, *r*.

Keelletters: *ch*, *g*, *k*, *q*.

Tandletters: *c*, *s*, *z*.

Neusletters: *ng*, *nk*.

Keel-tandletter: *x*. Longletter: *h*, en Verhemelte-letter: *j*.

Hierbij merken wij aan dat *c* alleen met den *s*-klank tot de tandletters behoort, maar met den *k*-klank tot de keelletters moet gerekend worden. Voorts dient men ook te weten, om bij het lezen van taalkundige schriften niet vreemd op te kijken, dat de tandletters om haar sissend geluid ook fluitletters heeten, dat de *h* eene aanblazing (adspiratio) en de *r* hondsletter (littera canina) genoemd wordt, omdat zij sterk uitgesproken ons het knorren van eenen hond herinnert.

Verwante letters.

32. In den ruimsten zin zijn alle letters die tot ééne klasse behooren verwant; maar in engere beteekenis noemt men verwante letters die, welke alleen door meerdere of mindere inspanning van hetzelfde orgaan verschillen. Van daar de verdeeling in harde en zachte letters van hetzelfde orgaan. Zachte zijn b, d, g, v, z, welke hard uitgesproken overgaan in p, t, ch, f, s.

C. UITSPRAAK.

Opzettelijke behandeling daarvan niet overtollig.

33. De uitspraak der Nederduitsche taal, hoe regelmatig ook, vereischt eene opzettelijke behandeling, en dit willen wij niet slechts van de Kaap de Goede Hoop, maar ook van de Nederlanden verstaan hebben. Onze taalleeraars intusschen hebben zich van eene opzettelijke behandeling dier stof onthouden, en wat zij ons daarover aanbieden, moeten wij op het ruime veld der regels over de spelling, als verstrooide korenaren bijeen lezen. Van daar dan ook dat geschilpunten dit gedeelte onzer spraak betreffende op den duur onbeslist blijven. Men is het over hoofdzaken, dat is over algemeene regels, stilzwijgend eens, maar wanneer men over bijzaken twijfelt of onderling verschilt, dan is er vaak geen beroep op eenig erkend gezag. Wij zullen trachten algemeene regels te ontwerpen, in overeenstemming met die wetten der uitspraak, welke, zonder als zoodanig afgekondigd en aangeplakt te zijn, nogtans het gebruik regelen; daarna zullen wij aan deze regels en eenige verstrooide wenken van taalkundigen de ons voorgekomen onregelmatigheden toetsen, en eindelijk over hetgeen de spraak in deze volkplanting kenmerkt, het noodige trachten te zeggen.

Wie bevoegde voorgangers in de uitspraak zijn.

34. Eenparigheid van uitspraak bestaat, in de verschillende gewesten van het koninkrijk der Nederlanden, zoo min als in de verschillende graafschappen van Engeland. Intusschen zal geen Vries, Zeeuw, Geldersman enz. van opvoeding, ten zij hij den zonderling wil uithangen, vergen dat de overige gewesten (het eigentlijk

Holland daaronder begrepen) de uitspraak van *zijn* geweest tot rigtsnoer aannemen. Holland wordt onder de gewesten als voorganger in de uitspraak erkend. Maar ook Holland is in dezen aan de verscheidenheden van tijd, plaats en stand onderworpen. Men sprak daar voor honderd jaar anders dan thans, men spreekt ook nu nog anders in Noord- dan in Zuid-Holland, anders in de steden dan op het land, in den burgerstand dan bij de aanzienlijken. Wie behooren nu toongevers te zijn? Ongetwijfeld de hoogere standen der groote steden, dewijl men daar het grootste getal wel opgevoede menschen bij een vindt, die van kindsbeen aan zich zekere kiescheid van spraak hebben eigen gemaakt. Dezen gaan met den tijd mede, en kunnen ook niet anders; zelfs het stedelijke wordt bij hen het minst opgemerkt, want wie zich daar niet van ontdoet, spreekt plat of gemaakt. Dit laatste is het gebrek der Hagenaars;¹ wier spraak misschien de beschaafde is, die in geheel Nederland gesproken wordt.²

¹ Ik geloof dat mijne stadgenooten, welke ik hier van gemaaktheid in hunne spraak betigt, het in dit opzigt al vrij schappelijk maken in vergelijking met de bewoners van andere residentie-steden. Dat de hoogere standen van alle hoofdplaatsen er nog al aan hechten om iets van hunne hoogte zelfs in hunne spraak te laten blijken, is eene bekende zaak, die men niet geheel op rekening der ijdelheid behoeft te stellen, daar zij bij de verstandigen onder hen zeer wel kan voortkomen uit de bewustheid, dat men regt heeft van hunnen stand de hoogste beschaving in spraak zoowel als in manieren te verwachten. Het streven hiernaar, niet altijd met oordeel en taalkennis gepaard gaande, geeft aanleiding tot bespottelijkheden, waarvan men onvermijdelijk in den omgang iets overneemt, maar waarvoor men zich in de openbare voordragt weet te wachten.

² Ik zeg *misschien*, om niet als Hagenaar van partijdigheid te worden beschuldigd, en den schijn te hebben van aan Amsterdam en Rotterdam den handschoen toe te werpen. Immers geldt het hier eene soort van beschaving, daar men al te veel aan hechten kan, en waarover men zich niet te stellig moet uitlaten, wil men niet bij verstandigen verdacht worden van in de ware beschaaftheid nog weinig gevorderd te zijn.

Wat de beschaafde uitspraak kenmerkt.

35. De beschaafde uitspraak heeft twee hoofdkenmerken: juistheid en welluidendheid. De juistheid vloeit voort uit de kennis der spelling, waardoor wij van zelf aanleiding krijgen, om alle letters te laten hooren en aan elke letter den haar eigenen klank te geven; de welluidendheid leert ons al wat hortend, hard en wanklankig is, vermijden. Zij is in de uitspraak die bevallige achteloosheid, die niet duldt dat wij in den ongedwongen spreektrant des omgangs letterknechten worden. Men

verwacht van een wel opgevoed mensch geheel andere aanbevelingen in gezelschap, dan eene stipte inachtneeming der regels van de spelkunst, door eene slaafsche uitspraak aan het gehoor opgedrongen.

Onderlinge betrekking van juistheid en welluidendheid.

36. *Juistheid* is de regel, en *welluidendheid* de uitzondering. Door beide in acht te nemen, spreekt men los en bevallig. Wie alleen de eerste betracht, wordt stijf; wie de laatste overdrijft, gemaakt. Het eerste noemt men in de wandeling *pedanterie*, het laatste, *affectatie*—woorden die wij wel missen kunnen.

Het gebied van juistheid en van welluidendheid nader aangewezen.

37. Dat beide gepaard moeten gaan, is reeds gezegd. Intusschen wordt in de taal des omgangs iets meer van de juistheid aan welluidendheid opgeofferd, dan in de openbare voordragt. Ook dient aangemerkt, dat het welluidende in de taal des omgangs niet altijd *volstrekte*, maar dikwijls *conventionele*, dat is, op aangenomen gebruik berustende welluidendheid is. Want het gewone streelt het oor meer dan het ongewone, en al wat zonderling is moet men vermijden. Dat in de openbare voordragt meer juistheid, meer afgestheid van uitspraak in acht genomen wordt, ligt in den aard der zaak; zij toch zet aan de spraak die deftigheid bij, welke den toehoorder steeds herinnert, dat er niet over beuzelingen gehandeld wordt, en welke tevens van den kant des sprekers een blijk van bedachtzaamheid en van de aan zijne hoorders verschuldigde achting oplevert. Daar wij nog aanleiding krijgen zullen om op dit onderwerp terug te komen, zullen wij hier slechts één voorbeeld tot opheldering bijbrengen. In het dagelijksche leven zeggen wij *broër*, op het spreekgestoelte *broeder*, beide even gepast, en daarom welluidend. De meerdere juistheid van *broeder* doet den openbaren spreker daaraan de voorkeur geven; het gevestigd spraakgebruik gebiedt ons in den omgang *broër* te zeggen. Het laatste kan op den kansel, even min als het eerste in een gesprek, geduld worden.

Hoofdregel eener juiste uitspraak.

38. Hij is deze: *Spreek gelijk gij schrijft*, dat is, laat elke letter in een woord hooren, en wel met den haar

eigenen klank. De voorschriften der welluidendheid zijn, zoo als (§ 36) reeds gezegd is, de uitzonderingen op dezen regel.

De klank der letters zich zelven steeds gelijk.

39. Daar de regel der juistheid van ouds in de uitspraak van het Nederduitsch in acht genomen werd, heeft elk schriftteeken doorgaans zijn eigenen klank, die in klinkletters alleen aan verkorting of verlenging, en in medeklinkers aan verzachting of verharding onderhevig is.

40. *Voorbeelden van alle Nederduitse Vokaalklanken.*

A. is kort in *mat*, *stand*, lang in *maat*, *dalen*.

E. is kort in *vet*, *held*, *gevoel*, *bevel*, lang in *beeld*, *tering*, *bedelaar*

I. is kort in *kin*, *stipt*, en wordt verlengd door *e* in *lied*, *zwieren* enz.

O. is kort in *pot*, *mond*, lang in *poot*, *boven*, *loopen*.

U. is kort in *nut*, *punt*, lang in *vuur*, *gluren*.

IJ. is voor geene verkorting vatbaar en luidt even eens in *tijd* en *vlijt* als in *strijden* en *lijden*.¹

Y. die alleen in eigennamen en woorden van Grieksch- en oorsprong voorkomt, heeft den klank *i* en is lang in : *Cyrus*, kort in *systema*, *syllabe*.

Twee- en drie-klanken kunnen uit den aard niet anders dan lang zijn, gelijk uit de volgende voorbeelden blijken kan :

Aai : *taai*, *verfraaid*, *maaijen*.

Au of aau : *dauw*, *gaauw*, *verflauwd*, *kaauwen*.

Eeu : *meeuw*, *Zeeuwsch*, hij *geeuwt*, *breeuwen*.

Ei : *lei*, *meid*, *weiden*.

Eu : *beu*, *preutsch*, *leugen*.

Ie : ik *zie*, *vliet*, *versieren*.

Ieu : *nieuw*, hij *vernieuwt*, *kieuwen*.

Oe : *moe*, *doen*, *vloeken*.

Oei : *boei*, hij *schroeit*, *vloeijen*.

Ooi : *plooi*, hij *hooit*, *looijen*.

Ou : *vrouw*, *schout*, zij *zouden*.

Ui : *lui*, *guit*, *druiven*.

¹ Voor *het slijk* zegt men in de gemeenzame taal *de slik*.

Wat een klinker kort, wat lang maakt.

41. Een enkele klinker van een' of meer medeklinkers

in dezelfde lettergreep gevolgd, is kort, zoo als blijkt uit *mat, stand* enz. hierboven aangevoerd. Een dubbele klinker, alsmede een klinker, hetzij enkel of dubbel, aan het einde van eene lettergreep is lang, zoo als blijkt uit *maat, dalen* enz. Zie daar den regel. *IJ* is altijd lang, en een enkele *e* zonder klemtoon is aan het einde van eene lettergreep kort, als *gevoel, bevel, gering*. Zie daar de uitzonderingen.

Veranderlijkheid der Vokaalklanken.

42. Daar de vokaalklanken, als zuivere uitademingen, grootendeels door meerdere of mindere opening van den mond verschillen, is het niet te verwonderen, dat zij al zeer ligt verwisseld worden, en somtijds tot klanken verbasteren die aan de zuivere uitspraak der Nederduitsche taal geheel vreemd zijn. Deze verwisselbaarheid is dan ook de oorzaak waarom het gewestelijk onderscheid in de uitspraak bijna uitsluitend in de vokaalklanken gevonden wordt. Deze onregelmatigheden in haar geheel omvang na te gaan, zou niet ligt doenlijk, en althans met het doel van dit werk strijdig zijn. Wij zullen ons tot die bijzonderheden bepalen, waaromtrent bij de wel opgevoede klasse eenig verschil wordt opgemerkt.

De Haagsche a.

43. De Hagenaars geven aan *aa*, wanneer er eene *r* op volgt, eenen klank die onhollandsch is. Het is die van de Fransche *ai*, in *faire*. Men spreke met dien klank uit: *Het paard slaat met zijn staart tegen mijne laarzen*, en men oordeele of het wél luidt. Wij gelooven dat men het veilig als gemaaktheid kan afkeuren. Althans in Amsterdam en Rotterdam zou het er zeker voor gehouden worden.

Dat de verwisseling van den *a*-klank met dien van *e* van ouds niet ongevoen was, blijkt uit de tweederlei spelling die men bij Cats, Huygens, enz. aantreft. Daar toch leest men *weerd, peerd, kandeeler, peerl*, enz. Zoo ook *bernen* en *barnen*, *ster* en *star*, *ontfermen* en *ontfarmen*. De letter *r* schijnt hiertoe aanleiding gegeven te hebben.

Het onderscheid tusschen scherplang en zachtlang, scherpkort en zachtkort in e en o.

44. Dat dit onderscheid van ouds bestond, en tot rigtsnoer van de spelling met enkele of dubbele klinkers diende, heeft Ten Kate in het breede aangetoond; dat het als eene gewestelijke bijzonderheid nog bestaat, leeren

onze taalkenners van lateren tijd.³ Dat intusschen (met uitzondering misschien van het verschil van dof-kort en hel-kort) dit onderscheid grootendeels verlopen is, en bij nette sprekers niet gehoord wordt, is mede zeker.³ Bij gevolg kan het tot rigtsnoer voor de spelling niet meer dienen, en, hoewel het altijd eene belangrijke bijzonderheid in de geschiedenis onzer taal blijven zal, heeft het, dunkt ons, in de beoefening, geene nuttigheid meer, en kan dus in een leerboek, dat zich niet met wijldloopige bespiegelingen inlaat, wel gemist worden.

¹ In het I. Deel van zijne "Aenleiding enz." en aldaar nader de "Derde Verhandeling van 't onderzoek over onze Nederduitsche letterklanken."

² P. Weilands Nederd. Spraakk., bl. 21 en volg.; Bilderdijks Nederl. Spraakleer, bl. 33 en volg.; Siegenbeek, Verhandeling enz., bl. 129.

³ Dit wordt met meerdere of mindere huiverigheid door Weiland, Siegenbeek en Bilderdijk op de, in bovenstaande aantekening gerepte plaatsen, erkend. Maar zelfs Ten Kate noemt dit onderscheid, bl. 159, een *oud egt onderscheid... dat nu onze uitspraak reeds quijt geruekt is*. Waar echter het woord *onze* op de kort te voren genoemde Amstel- en Rhijnlanders schijnt te slaan. Wat daarvan zij, ik beroep mij op hen die in de beschaafde kringen onzer groote steden verkeerd hebben, of men daar deze bijzonderheid van de Maaslandsche, Zeeuwsche en Groningsche spraakverscheidenheden opmerkt.

I aan het einde van eene lettergreep.

45. *I* komt in Hollandsche woorden zoo veel ik weet niet aan het einde van eene lettergreep voor, buiten de verlenging van woorden op *ig* uitgaande, als ne-de-ri-ger, me-ni-ger-lei enz. In zoodanige woorden laten zich vele sprekers door de bij ons gebruikelijke wijs van afbreken tot eene verkeerde uitspraak misleiden,¹ waarbij de *i* naar den langen klank *ie* zweemt. Men vermijde dit als gemaaktheid. De *i* is juist in zulke gevallen zoo kort, dat zij genoegzaam in eene toonlooze *e* overgaat, b. v. *overigens*, spreek *overegens*, niet *overiegens*.²

In vreemde woorden luidt de *i* aan het einde eener lettergreep lang, b. v. ti-tel, ci-der, ci-pres enz.

¹ Is het niet beter in zulke gevallen den medeklinker tot de vorige lettergreep te trekken en aldus af te breken: ne-de-rig-er, me-nig-er-lei? Doch hiervan nader bij de spelling.

² Bilderdijk en Kinker zijn het hierover eens. Zie Kinkers Beoord. enz. bl. 290.

IJ met den klank ie.

46. Hoewel de *ij* thans in de meeste gevallen den klank *ei* heeft, zijn er nogtans woorden waarin zij als *ie* uitgesproken wordt, hetgeen met haren oorsprong, als door verdubbeling der *i* ontstaan overeenkomt. Ten opzichte van sommige woorden heerscht tweederlei gebruik.

Zeker is het dat zij, die naar den regel der eenparigheid *ij* overal *ei* uitspreken, onze ooren geweld aandoen. Naar *mijn* oor, daar ik echter wegens langdurige uitlandigheid en het vroeg beoefenen van vreemde talen, zelf niet veel op vertrouwd, zou men de bedoelde woorden aldus kunnen schiften.

Woorden waarin men altijd ie hoort.

advij <i>s</i>	gerij <i>ven</i>	kolij <i>k</i>
andij <i>vie</i>	gerij <i>flij</i> k	kronij <i>k</i>
artillerij	gij <i>b</i> elen	mij <i>ne</i> (mine)
catholij <i>k</i>	grij <i>n</i> en	mij <i>t</i> (kaasworm)
fabrij <i>k</i>	ijlen ¹ (ligthoofdig zijn)	muzij <i>k</i>
fijmelen	ijp	ontij <i>g</i>
fijmelaar	ijf, ijzegrim	poëzij
gerijf	koffij	secretarij

¹ *IJlen* in de beteekenis van *haasten*, heeft altijd den *ei*-klank. Zoo ook de spreekwijs *in aller ijl*.

Woorden waarin men nu eens ei dan weer ie hoort.

ijdel, ijver, nijver, mijt (brandstapel enz.) tijger, met hunne afstammings- en samenstellingen.

Nadere beschouwing der woorden waarin ij met tweederlei klank voorkomt.

47. In den deftigen spreektrant hoort men in *ijdel*, *ijver* veelal den klank *ei*; en dit heeft eigenschap, want de schrale, piepende *ie*-klank heeft daar iets onaangenaams. In den omgang zou mijn oor aan *iever* en *iedel* de voorkeur geven. *IJl* uit *ijdel* samengetrokken, b. v. *een ijl weefsel*, kan als zamentrekking geene aanspraak op deftigheid maken, en zou zich dus met den *ie*-klank kunnen vergenoegen, die uit den aard ook beter geschikt is om de nietigheid of geringe waarde van eene *ijle* stof uit te drukken.

Nijver, dat volgens Weiland niet anders is dan *ijver* met eene voorgevoegde *n*, laat zich niet gaarne met den *ie*-klank afscheppen. In *Tentoonstelling van nationale nijverheid* moet niet gepiept worden.

Mijt behoorde mijns inziens altijd *miet* te luiden. *Hooimijt*, *koornmijt* enz. behooren tot het boerenbedrijf, en hoewel zij geen voorwerpen van geringen omvang uitdrukken, worden zij toch altijd met den *ie*-klank gehoord. *Houtmijt* had weleer meer betrekking tot het

geestelijke, en maakt dus aanspraak op meerdere deftigheid. Wie zich hier aan het piepen stoot, gebruike het vol klinkende *brandstapel*.

Tijger stoort zich aan de regelmaat niet. In Holland hoort men in den omgang algemeen *teiger*, terwijl dichters en openbare sprekers *tieger* verkiezen. Aan de Kaap hoort men altijd *tieger*.

Voorts spreke men *Julij* en *Junij* met den i-klank uit, gelijk men gewoon is *Januarij* en *Februarij* uit te spreken.

De Grieksche Y.

48. Deze letter moet altijd den i-klank behouden: *Tyrus*, *Cyrus*, zoo ook *hysop*, indien men niet met Siegenbeek en Weiland *hijzop* spellen wil, waarmede ik mij om den Griekschen oorsprong van het woord niet wel kan vereenigen. Het woord wordt meest in den kanselstijl gebruikt, als in de plaats: "ontzondig mij met hysop;" en op den kansel mag men naauwkeurigheid verwachten. *Hijzop* doet mij altijd aan *ophijschen* denken.

Over au en aauw.

49. Dat er tusschen *douw* en *dauw*, *Louw* en *laauw* een hoorbaar onderscheid moet in acht genomen worden is waar. Men wachte zich nogtans van den a-klank te zeer te rekken, (zie hiervoor § 22) en zegge vooral niet *Paauwius* voor *Paulus*.

Over ieuw.

50. Dezen klank brengen de Engelschen bezwaarlijk uit; maar ook Hollanders zeggen wel eens voor *nieuw* *nuiwt*. Van zulke verbasteringen onthoude men zich.

Verkorting van zekere vokaalklanken.

51. *Kommen* en *kwammen*, *sprakken* en *zaggen* hebben zich in de gemeenzame taal vast genesteld: wie niet teemen wil moet zich dat getroosten; maar in de openbare voordragt kan men zulke slordigheid niet verschoonen. Zoo dult ook de taal des gespreks geene tweede personen, als *gy* *spraak*t, *kwaamt*, *zaagt* (van zeggen,) *braakt* (van breken,) maar gebruikt daarvoor den 3 pers.: *sprak*, *kwam*, *zag*, *brak* enz. Ook zegt men *grov-ver* voor *grover*. Daarentegen zijn *schottel* en *botter* voor *schotel* en *boter* onfatsoenlijk.

Vokaalklanken door afwezigheid van toon verkort.

52. De *oo* in *voorbij*, *voorleden*, waarvoor men liever *verleden* schrijft, gaat in eene korte *e* over. De *ij* in *bijzonder* gaat over in *i*, en de uitgang *lijk* luidt niet anders dan *lik*: voornamelijk, voortreffelijk enz. Ons hier den *ei*-klank te willen opdringen is gemaaktheid. Immers luiden *wij*, *gij*, *zij*, wanneer er geen klemtoon op valt, *we*, *ge*, *ze*. Men lette slechts op het tweederlei *wij* in deze regels:

“ Daar is de vreemdlingschap vergeten,

“ En wij, wij zijn in 't vaderland.

Ook in bijvoegelijke naamwoorden met *rijk* zamengesteld hoort men eene merkbare verkorting van de *ij*, b.v. *belangrijk*, *zinrijk*, waar de *ij*, dunkt mij, korter is dan in het zelfstandige *rijk* van *koningrijk*, *keizerrijk* enz.

In de uitgangen *zaam* en *baar* is de *a* ongetwijfeld korter dan in *verzamelen* en *gebaren*, b.v. in de zeggings: *Het is groeizaam weêr*, gaat *zaam* bijna in *zem* over; en zóó kort is *aa* in *baar*, dat zij door dichters, wanneer de versmaat het vereischt, verwaarloosd wordt:

“ O zalig hij, die uit zijn nooden

“ Tot Jezus en zijn heil gevoden,

“ Daar *dankbre* liefdetranen schreit.”

Wie deze en dergelijke verkortingen der vokaalklanken, door afwezigheid van toon, niet in acht neemt, spreekt slaafsch en onwelluidend, en heeft het voorkomen van zijne les uit een *abé*-boekje op te zeggen. Het is daarenboven eene wezentlijke opoffering, zulke menschen te hooren spreken, want zij hebben eens zoo veel tijd noodig als een ander.

Verkorting van *aa*, door afwezigheid van toon, lijdt ook de uitgang *aard*: *ostaard*, *mutsaard*, *ponjuard*, *standaard* enz.; ook waar in *waarin*, *waaraan*, *waarop* enz. Ten Kate D. I. bl. 492.

Veraarding der medeklinkers.

53. Deze is tweederlei: zij gaan door verharding of verzachting in hunne klankverwanten over, of zij worden ook wel geheel stom. De meeste afwijkingen laten zich onder deze twee hoofden brengen. Beschouwen wij ze afzonderlijk.

Overgang van eenen medeklinker in zijn klankverwant.

54. *B* gaat in *p* over als sluitletter: ik *krab*, hij breekt een

rib, tob u niet zoo af. Ook vóór *t* of *s* en voor *d* als sluitletter: de zee *ebt*, dat is *uitkrabsel*, ik heb mij *afgetobd*.

D gaat even zoo in *t* over. Als sluitletter: *brood*, ik *braad*; vóór *s*: *bruidskoek*, *bindsel*.

G in *ch*: *trog*, *gedrag*; *pligt*, *hij mogt*; *uitvaagsel* enz. *W* trekt naar *v* vóór *r*: *wrak*, *wrat*, *wreken* en naar *f* in *verw*.

Bij den overgang van *v* en *z* in *f* en *s* verandert tevens het letterteeken *ik raas*, *gij blaast*, *hij schrijft*, *overblijfsels* enz. van *razen*, *blazen*, *schrijven* en *overblijven*.

Hetzelfde vindt plaats wanneer de harde klinker verzacht wordt: *huis*, *huizen*, *graaf*, *graven*.

G gaat in *j* over in *angelier*, en heeft een Franschen klank in *gelei*, *genie*, *logement*.

De *ch* heeft ook een Franschen klank in *charter*, *chais*, *chocolade*.

Stomme letters.

55. Die hebben wij niet, zegt menig een. Dat zal te bezien staan. Een ieder raadplege zijn eigen oor bij de onderstaande aanmerkingen.

- ✕ 1. *D* is stom voor *t*: *redt*, *bidt*, *bindt*, *vindt*; ook in *fonds*; voorts in *scheidweg*, *scheidmuur*.¹
2. *F* is stom in *stijfsel*.
3. *T* is stom in *wichtje*, *gezigdje*, *bogtje*, *kistje*, *griftje*, *bestje*.
4. *Ch* is stom in *frisch*, *wensch*, *mensch*.²
5. *H* is stom in *th*, b. v. *thans*, *thee*, *Thomas*.
6. *B* is stom in *lombard*, en *w* in *erwt*.

¹ Waarom de *d* in deze woorden niet weg gelaten gelijk in *scheikunst*? Wie daartoe niet besluiten kan, schrijve liever *scheidsweg*, *scheidsmuur*, *afscheidsmaal* enz.

² Dat *ch* in *sch* aan het einde van een woord stom is, zal mij door velen betwist worden. In den omgang, zoo men niet gemaakt spreken wil, hoort men zeker eene enkele *s*. Dit zegt Kinker ook in zijne "Beoordeeling enz." bl. 294, maar hij stelt het tevens twijfelachtig, of het niet beter ware, dat openbare sprekers een flauwen keeladem na de *s* deden hooren. Hierin is opgesloten, dat openbare sprekers dat veelal niet doen, en wij gelooven dat zij daardoor de welluidendheid bevorderen; want de veelvuldige keelklanken zyn zeker geene schoonheid in onze taal. Dat het verzwijgen der *ch* na *s* niets nieuws is, blijkt uit de tweederlei spelling bij onze keurigste schrijvers, b. v. *ondertussen*, *daagelijkse tuel* enz. bij Ten Kate, een fors man bij Hooft enz. Dat men in het enkelvoud een *fris mens* zeggende, ook in het meervoud *frisse menssen* zeggen moet, spreekt, dunkt mij, van zelf. De gemeenzame taal, die altijd het welluidende en gemakkelijke zoekt, gaat ons hierin voor, en ik geloof niet dat openbare sprekers in dit geval iets verliezen zullen met haar te volgen. Zie ook Bild. Spr. bl. 50.

Uitspraak van ng.

56. Gelijk wij het onderdrukken van den keelklank in
c*

✕ Liever: t is stom voor d

sch aan het einde van een woord hebben voorgestaan, doen wij het ook in het zamengestelde klankteeken *ng*. Men spreke dan *rang* uit gelijk de Franschen, en *ring* gelijk de Engelschen, dat is, beide met dien klank of galm dien men hoort wanneer kinderen met hun *ding-dong dingdong* het klokkengelui nabootsen.¹ Die zelfde klank blijft ook, wanneer een woord op *ng* uitgaande verlengd wordt: ik *vang*, wij *vangen*, *tong*, *tongen* enz.

¹ Het in acht nemen hiervan draagt, dunkt mij, zoo veel tot de welluidendheid bij, dat het mij niet onverschillig is, mij op het achtbaar gezag van Ten Kate te kunnen beroepen. Voor hen die wat al te veel aan keelklanken gehecht zijn zal ik 's mans woorden aanhalen. "Bijaldien (zegt hij) of *ng* of *nk* in eene zelfde lettergreep' (als bij *ding*, *kling*, en *dank*, *klank*) gevonden worden, zo is ijdere geluid, ten minste zo als 't in *beschaafd* Hollands zig laat hooren, eenvoudig; men zegt niet *din-gen*, *dan-ken*, maar *ding-en*, *dank-en*: een Teiken dat *ng* en *nk* alhier onscheidbaar zijn in klank, en derhalven geene dubbele meedeklinkers. Geheel anders klinken *n* en *g*, wanneer die in bijzondere lettergreepen gestelt zijn, als bij *in-gehoomen*, *in-gang*." Zie zijne "Aenleiding enz." bl. 123. Hetzelfde kunnen zij, die meer aan het gezag der nieuweren hechten, bij Bilderdyk in zijne *Spraakleer* bl. 50 beweerd, en bij Kinker, in z. inleidenden brief tot zijne *Beoordeeling* enz. bl. xxi. beëind vinden.

De d tusschen twee klinkers.

57. In de gemeenzame spraak wordt de *d* tusschen twee klinkers verzwegen in *broër*, *vergaring*, (*vergadering*) *leer*, (*leder*) *kleeren* (*kleederen*) zoo ook *veeren*, *blaren*, *allegaar* voor *al te gader*, waarin de tongletter twee maal verzwegen wordt. Vloeiend is deze zamentrekking, en zij wordt te regt in de gemeenzame spraak gebezigd; maar de openbare spreker onthoude zich daarvan. Sommige zamentrekkingen behooren tot de straattaal als: *vaër*, *moër*, *wat aërs* voor *wat anders* enz. Van dieren sprekende kunnen *vaër* en *moër* geduld worden. In *bloeden*, *houden*, *dooden* enz. schijnt het verkieslijk de *d* te laten hooren, om de overeenkomst met *bloeyen*, *houden* en *dooijen*; maar wie ongedwongen spreekt zal er weinig meê op hebben.

D als j of w.

58. Men ziet uit de drie laatste voorbeelden der vorige paragraaf, dat men in plaats van *d* de *j* of *w* als medeklinker van overgang inlascht. Zoo zegt men *rijen*, *lijen*, *leijen* (maar *lyder* voor *patient* en *leijer* voor een die ossen, paarden enz. leidt), ook *ouwe boeken*, *een kouwennacht*, *rajen*, *brajen*, *lajen*, *spoejen* enz. De gemeenzame taal wettigt dat overvloeijen van den eenen klinker op den anderen; maar men kan daar te veel aan doen;

althans mijn gehoor kan met *blijt tijding*, en *goeje hoeje*, voor *blijde* of *blijt tijding* en *goede* of *goeje hoeden*, niet maats worden.

Koei, vlooi, moei voor *koe, vlooi, moede* of *moe, roei* voor *roede* of *roe* enz. mogen Haagsch zijn, maar mooi zijn ze daarom niet.

Ps en Pt.

59. Dit zijn struikelblokken voor de tong, en het is gelukkig dat er niet veel woorden zoo beginnen, want wij zouden leeren stotteren dat het een' aard had. Sommigen zeggen *pe-salm* en *Pe-tolomeus* voor *psalm*, *Ptolomeus* met eene maar even hoorbare *p*. Anderen maken er *zalm* van!

De uitgang en.

60. Moet men in dezen uitgang de laatste letter hooren of niet? Dit is reeds een oud geschil waar de voorstanders van juistheid en die van welluidendheid tegen elkander over staan, en *ieder* (om met vader Vondel te spreken) *trekt zijn streng naar magt*. Ten Kate was in zijn tijd reeds voor het verzwijgen dezer *n*,¹ en dit vindt thans vele voorstanders. In de taal des gespreks zeggen wij *fiat*, (en wie die de *n* als sluitletter nooit uitgesproken heeft, zou het van zijn neus willen vergen om dat te veranderen?)² Maar zou men in de openbare voordragt niet een middelweg kunnen bewandelen? In de schilderkunst heeft men heele en halve tinten: zou een net spreker niet ook heele en halve letters in zijne uitspraak hebben? Wij gelooven ja. Men kan de *n* zóó verzwijgen als of men telkens zijne toehoorders afvroeg: hoor je nu dat ik de *n* weglaat? Dit is voor *mijn* oor bijna nog erger dan het al te *n-ig* spreken. Ik zal hierover nog een paar wenken geven, daar men zich bij gebrek aan betere, des verkiezende, van bedienen kan.

Vooreerst dan behartige men het gezegde van Ten Kate, dat de onzakelijke deelen der woorden *snel en zacht moeten doorschieten*, dan zal de *n* van zelf, om nog eens op de schilderkunst terug te komen, als 't ware wegschemeren, gelijk die tinten die onmerkbaar van iets tot niets overgaan.

Ten tweede: men verzwijge geene *n* wanneer het volgende woord met een' klinker begint: b. v. *Zy hebben er aan gedacht*. *De raven roepen om brood*.

Ten derde: men verzwijge geene *n* aan het slot van een volzin, b. v. “*De Heer heeft ons in zijne langmoedigheid gedragen.*”

¹ Lezenswaardig maar te lang om hier uit te schrijven, is hetgeen hij over dit onderwerp D. I. bl. 128 zegt. Hij begint met de aanmerking dat het verzwijgen der sluit-*n* de inwoners van het eigenlijk Holland van hunne Nederduitsche naburen onderscheidt, en eindigt met deze woorden: “Eevenwel wil ik hen in dit geval den voorrang, van volloediger na de letterkonst te spreken, niet betwisten, laeten ze ons slegts den roem van *vloeiender uitspraak* niet benijden.”

² Dat de *n*, hoewel boven (§ 31.) onder de tongletters gerangschikt, een bijkomenden neus-klank heeft, is door Kinker, in de inleiding zijner Beoordeeling enz. bl. xx. aangetoond.

Ontaarding van den uitgang je.

61. Nog eene bijzonderheid van de gemeenzame spraak is dat de uitgang *je* van verkleinwoorden in *ie* overgaat achter *f*, *g*, *k*, *p*, b. v. *snuifje*, *kraagje*, *bakje*, *knopje* spreekt men uit *snuiffie*, *kraagchie*, *bakkie*, *knoppie* enz. Opmerkelijk is het dat de *j* achter *d* of *t* medeklinker blijft, als *randje*, *vaatje*,¹ en dat zij achter *s* alleen in den mond der min beschaafde klasse den *ie*-klank aanneemt. Althans geen man van opvoeding zegt *kransie*, *Fransie*, *glæssie* enz.²

¹ Wanneer de *t* stom is, komt de *ie*-klank weer te voorschijn, b. v. *ligchie*, *wigchie* voor *lichtje*, *wichtje*.

² Dit wordt zelfs opgemerkt wanneer eene stomme *t* tusschenbeide komt, als in *vestje*, *nestje*, *kistje*, *winstje* enz.

KAAPSCH TAALEIGEN.

Zachte uitspraak.

62. Wie zich voorneemt om zich aan onnaauwkeurigheid niet te stooten, kan zich, vooral na een verblijf van eenige jaren in Zuid Afrika, met de Kaapsche uitspraak wel vereenigen; want zij is zacht en vloeiend, en vergt weinig van de spraakorganen, hetgeen vooral in de zomermaanden niet onverschillig is. Toonen wij dat met eenige voorbeelden aan. De tusschen haakjes geplaatste letters worden verzwegen. *Hoe loo(p) je dan zoo langzaam? Wat stoo(t) je mij? Bly(f) nog wat. Zi(t) je daar goed? Ik g(e)loo(f) da(t) je gek is. Ik wee(t) nie(t) wa(t) je betaal(t).* In al deze voorbeelden worden de harde letters als *stootsteen*¹ uit den weg geruimd en de tong glij(dt) zoo le(kk)er over de woorden heen. Dit geldt ook van *á je* voor *als je* en soortgelijke verkortingen.

Van daar ook dat *sch* van *r* gevolgd *sk* luidt: *skreeuwen*, *skrapen*, en zelfs wanneer geene *r* volgt: *skijnen*, *skande*. Opmerking verdient het, dat bij het verzwijgen van *t* eene voorafgaande *w* tot *f* verhard wordt: hij *skreef* voor *schreeuwt*. Zelfs de zachtere tongletter *d* wordt achter *n* of *l* weggelaten: *zonnig*, *schullig*, voor *zondig*, *schuldig*.

Nog eene bijzonderheid is het uitlaten van den uitgang *en* in de onbepaalde wijs: b.v.

A je nie kan krij nie, dan moe je nie blij nie.

Als gij niet kunt krijgen, dan moet gij niet blijven.

Deze zijn hoofdtrekken der Kaapsche uitspraak; kleinere afwijkingen, enkele woorden betreffende, zullen in de *Proeve van Kaapsch taaleigen* beter hare plaats vinden. Wij kunnen van dit onderwerp niet afstappen, zonder te erkennen, dat de beschaafde klasse overal haar best doet om het kenmerkende der Kaapsche spraak af te leggen, en dat veel van de hierboven opgegeven voorbeelden in de platte taal der onbeschaafde klasse t' huis hooren. Wie de Kaapsche tongval verzaakt wordt gezegd *hoog* Hollandsch te spreken. Een Engelschman spreekt doorgaans plat Kaapsch.

¹ Tot inlichting voor den Nederlander zij gezegd, dat men aan de Kaap *stootsteenen* of *stootklippen* noemt, steenbrokken die nu eens boven de oppervlakte van den weg uitsteken, dan weder onder het losse zand verborgen liggen, zoo dat men er onvermijdelijk op stoot.

TWEDE HOOFDSTUK.

ALGEMEEN OVERZIGT DER REDEDEELEN.

Wat eene rede is.

63. Eene reeks van woorden in verstaanbaren zamenhang noemen wij eene rede.

Deelen en onderdeelen eener rede.

64. Gelijk een woord in lettergrepen, en elke lettergr. in klank- of schriftteeken en opgelost wordt, zoo laat zich ook eene rede in zinsneden en elke zinsnede in woorden oplossen: “*De wereld gaat voorbij met hare begeerlijkheden, maar die den wil Gods doet leeft in eeuwigheid.*” De tweede zinsnede dezer rede begint bij *maar*.

Belangrijkheid van de kennis der rededeelen.

65. Gelijk de juiste uitspraak van een woord afhangt